

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Колодяжного Максима Геннадійовича - на дисертацію
Пазія Богдана Андрійовича «Кримінологічна характеристика
та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного
або надзвичайного стану», поданої на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 – Право**

Ознайомлення із дисертацією, публікаціями за темою дослідження дає підстави стверджувати, що Б. А. Пазієм проведений на належному методологічному рівні великий обсяг наукової роботи. Загалом можна констатувати, що представлена праця є теоретично й практично значущою для кримінологічної науки, а її автор виконав усі дослідницькі задачі й досяг поставленої мети.

Актуальність теми дослідження, здійсненого Б. А. Пазієм, пояснюється тим, що вона торкається «вічної» соціальної проблеми і типової антисоціальної поведінки корисливого характеру, властивої усім суспільствам і державам протягом багатьох тисячоліть, у виді таємного викрадення чужого майна. Останнє у законодавстві про кримінальну відповідальність багатьох країн, включаючи Україну, отримало назву крадіжки. Представлене майнове кримінальне правопорушення є, так би мовити, традиційним і, у певному сенсі, класичним як з огляду на наукове пізнання його етіології, так й з точки зору реагування відповідних суб'єктів на негативні соціальні наслідки такого злочину.

Дослідженню крадіжок присвячено тисячі наукових публікацій правників, психологів, психіатрів, медиків, девіантологів. Своє слово у вивченні крадіжок та осіб, винних у посяганні на чуже майно, сказали й учені-кримінологи. Разом із тим більша частина наукового доробку у цій галузі знання стосується питань відтворення цього негативного соціального явища у

мирний час, за існування звичного для всіх (пересічних громадян, науковців, правоохоронців) набору криміногенних чинників. При цьому залишається малодослідженою проблема вчинення крадіжок та особливостей запобігання їм у форс-мажорних обставинах соціальної дійсності, пов'язаних із війною та її катастрофічними в усіх розуміннях цього слова наслідками. Зазначена обставина свідчить про надзвичайну актуальність предмета кримінологічного дослідження, здійсненого Б. А. Пазієм.

Перші тижні й навіть місяці широкомасштабної збройної військової агресії РФ проти України були, окрім іншого, пов'язані з активізацією діяльності злочинців, особливо на прифронтових територіях, де відбувалися бойові дії. Злочинці у різний спосіб намагались використати фактор війни, розгубленість громадян, їх психологічну уразливість, недостатню охорону або її відсутність майна фізичних і юридичних осіб, розбалансованість діяльності органів Національної поліції тощо для реалізації власної корисливої злочинної мотивації. Доказом цієї тези є не лише заяви керівництва МВС України та Національної поліції про широке поширення майнових злочинів навесні-влітку 2022 р., а й відносно масове поширення фактів самовправства з ознаками самосуду щодо злочинців. Таких правопорушників з метою громадського «покарання» та «виправлення» їх незаконної поведінки потерпілі (власники викраденого майна) та пересічні громадяни нерідко примусово прив'язували до вуличних стовпів та дерев, повністю або частково роздягали, у тому числі нижню частину тіла, поєднуючи ці дії із нанесенням тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості.

Держава для недопущення таких дій спробувала врегулювати це питання на законодавчому рівні. Для цього було доповнено ч. 4 ст. 185 КК України, як й низку інших статей КК України, новою кваліфікуючою ознакою у виді таємного викрадення чужого майна в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Автору вдалося, на перший погляд, у банальній та достатньо вивченій у кримінології тематиці виявити нові горизонти для більш глибокого пізнання цієї

проблематики. Це стосується: новел законодавства України про кримінальну відповідальність, які з'явилися під час правового режиму воєнного стану у нашій країні; кількісно-якісного вимірювання розглядуваного феномену; нових структурних перетворень, що відбулися протягом останніх 2 років у крадіжках, як найбільш традиційних майнових кримінальних правопорушеннях; виділення відносно нових об'єктів запобіжного впливу на досліджуване явище тощо.

Заслуговує на увагу спроба автора здійснення історичного екскурсу щодо правового регулювання та охорони суспільних відносин власності у радянській Україні у період Другої світової війни. Це стосується і певного огляду статистичних, хоча і засекречених, даних щодо рівня і динаміки крадіжок у ті далекі воєнні часи.

З урахуванням переліченого спроба здобувача дослідити проблему таємного викрадення чужого майна, вчиненого в умовах воєнного або надзвичайного стану, пізнати його соціальну природу, вивчити особливості функціонування цього соціального феномену на сучасному, м'яко кажучи, складному етапі існування України, а найголовніше – запропонувати науково обґрунтовану модель кримінологічного запобігання таким крадіжкам, заслуговує виключно на високу оцінку.

Здійснене Б. А. Пазієм дослідження спрощує пошук відповідей на чимало важливих й водночас непростих запитань, як-то: Який стан наукової розробки малодослідженої в українській кримінології проблеми захисту відносин власності в умовах воєнного або надзвичайного стану? Якими є види та особливості кримінологічного групування крадіжок, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану? У чому полягає специфіка кількісних та якісних показників, включаючи латентність, викрадення чужого майна в Україні протягом 2022-2023 років? Якими є кримінологічні риси злодія, який наважується на крадіжку майна під час війни? Які криміногенні чинники детермінують поширення крадіжок в умовах воєнного стану? З чим пов'язується особливість запобігання крадіжкам під час війни з огляду на

множинність об'єктів запобіжного впливу та діяльність суб'єктів, залучених до цієї справи? тощо.

Перелічені та чимало інших обставин свідчать як про підвищену актуальність проблематики, яку ґрунтовно дослідив Б. А. Пазій, так й указують на високу якість здійсненого дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Об'єкт та предмет представленого кримінологічного дослідження визначений коректно. Наукова праця базується на системному підході до проблем, посталих у ході наукового пошуку, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Методологічна база дисертації відповідає вимогам сучасної правової і кримінологічної науки в указаному аспекті. Для отримання кінцевого наукового результату дисертант обрав вірну методику дослідження, правильне застосування наукового інструментарію для здійснення поставлених дослідницьких задач.

Особливістю методологічної бази є поєднання філософських, загальнонаукових й спеціальних методів дослідження.

Слід відзначити продуману структуру дисертації, її методологічну основу, вірно й логічно побудований дослідницький процес. Перелічені складові зумовлені передусім архітектонікою предметної сфери наукового пізнання складної кримінологічної проблематики. У науковій праці вміло і послідовно вивчено окремі дослідницькі питання. Вони стосуються:

- нормативно-правового врегулювання відносин власності та їх охорони на теренах України як під час Другої світової війни, так й на сьогодні;
- етіології цього негативного соціального явища;
- праксеологічного зрізу проблеми запобігання крадіжкам, учинених в умовах воєнного стану.

У дисертації застосовано із відповідним обґрунтуванням низку нетипових дефініцій, які відбивають специфіку методології предметної дотичності представленого кримінологічного дослідження. Так, здобувач активно

використовує у роботі такі наукові категорії, як «темпоральність», «темпоральний об'єкт запобіжного впливу», «чинники ординарного періоду», «чинники неординарного періоду» тощо. Це свідчить про наукову зрілість дисертанта, орієнтування у множинності понятійно-категоріального апарату кримінологічної науки, здатність до наукового аналізу й можливість виділяти саме значущі знання та інформацію у межах предмета дослідження.

При написанні дисертації здобувач дослідив значну кількість наукової літератури (усього 245 джерел). Бібліографія дослідження включає кілька блоків:

- а) література, що стосується загальнотеоретичних уявлень про крадіжки;
- б) нормативно-правові акти, де регламентовано питання кримінальної відповідальності за таємне викрадення чужого майна;
- в) праці, де розкривається запобіжна складова означеної проблематики.

Глибоке пізнання кримінологічної природи розглядуваного соціального явища дозволило Б. А. Пазію зануритись у соціальну, функціональну, правову матерію досліджуваних питань. У підсумку автор зміг вірно побудувати увесь дослідницький процес і досягти поставленої мети.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є одним із перших кримінологічних досліджень в Україні, присвячених розв'язанню проблеми запобігання крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану, на підставі поглибленого кримінологічного аналізу цього різновиду злочинних проявів.

Особливої уваги заслуговують положення наукової новизни із рубрики «уперше». Вони стосуються:

- констатації про те, що крадіжки, які вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану, є новим різновидом корисливих злочинів і відповідно новою кримінологічною проблемою, якої практично не існувало в новітній історії України до цього часу;
- судження, що стан наукової розробки крадіжок, які вчиняються під час

воєнного або надзвичайного стану, проявляється у двох проекціях дослідницького інтересу, а саме: а) аналізу законодавства, спрямованого на боротьбу зі злочинами проти власності, зокрема, крадіжками; б) аналізу наукового надбання із відповідної проблеми, в якому відбивається практика запобігання цим негативним явищам;

- аналізу впливу такої надзвичайної обставини, як введення в Україні воєнного стану, на кількісно-якісні показники крадіжок;

- розкриття низки особливостей крадіжок, які утворилися через вплив збройної агресії рф проти України;

- думки, що кримінологічний аналіз крадіжок, учинених в умовах воєнного або надзвичайного стану в Україні, є достатньо складним. Подібне ускладнення створюється через низку встановлених автором обставин;

- запропонування у детермінації крадіжок, що вчиняються у теперішній час, з урахуванням обставини війни здійснити поділ чинників існування й відтворення корисливих кримінально караних правопорушень на «чинники ординарного періоду» і «чинники неординарного періоду»;

- установлення, що роль війни як визначального чинника розкривається за такими векторами, як: а) зумовлювання відмінного від мирного часу характеру кількісно-якісної моделі певного виду злочинності і злочинності в цілому; б) зміна соціального портрету злочинця (особливо у плані моральнопсихологічної групи ознак); в) визначення нових стратегій боротьби зі злочинними проявами; г) введення до сфери запобігання злочинності нових суб'єктів зазначеної діяльності; д) визначення особливостей всіх інших чинників детермінації злочинності, зокрема, й корисливої;

- обґрунтування ідеї про темпоральний характер багатьох об'єктів запобіжного впливу у стратегії протидії крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану;

Безперечно, наукове знання певним чином прирощено завдяки положенням наукової новизни, які удосконалені та дістали подальшого розвитку у представленій роботі.

У цілому презентовані автором елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати мають у подальшому перспективу використання у:

- правотворчій площині - при вдосконаленні чинного законодавства про кримінальну відповідальність, яким охороняються відносини власності;

- правозастосовній діяльності - під час опрацювання методик викриття й розслідування корисливих злочинів у цілому і крадіжок, зокрема;

- науково-дослідній сфері - для подальшого наукового пошуку шляхів вирішення проблеми запобігання корисливим кримінально караним правопорушенням в цілому;

- навчальному процесі - при підготовці відповідного розділу до підручників і навчально-практичних посібників із дисципліни «Запобігання окремим видам правопорушень», у науковій діяльності здобувачів на третьому освітньо-науковому рівні.

Про практичну значущість представленої дисертаційної роботи свідчить Акт впровадження результатів дисертації у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 4 грудня 2023 р.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності викладені у 6 наукових працях. З них: у 3 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також 3 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну та наполегливу роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях відображені усі розділи дисертації. Окрім цього, її результати апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація Б. А. Пазія оформлена згідно із

нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю й послідовністю.

Попри загальне позитивне враження від авторських ідей та розкриття основних питань представленою дисертаційного дослідження Б. А. Пазія, воно природньо не позбавлене певних дискусійних положень, які потребують додаткової аргументації. Зокрема:

1. При класифікації крадіжок автор застосовує термін «розкрадання майна». Річ у тім, що це не відповідає понятійному апарату, що має місце у ст. 185 КК України, де під крадіжкою розуміється таємне саме викрадення чужого майна. Деякі вчені, наприклад, Л. М. Кривоченко, М. І. Панов та чимало ін., вважають недоцільним використання поняття «розкрадання». Адже розкрадання за КК України 1960 р. використовувалося щодо посягань на державне чи комунальне майно, а викрадення – щодо посягань на особисте майно громадян. З моменту прийняття чинного КК України 2001 р. усі види власності підлягають однаковій кримінально-правовій охороні, через те розкрадання було взагалі виключене з кодексу.

2. У підрозділі 2.1 відсутній аналіз такого важливого кількісно-якісного показника, як соціальні наслідки, включаючи «ціну», крадіжок, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану. Адже з'ясування матеріальної, моральної та деякої іншої шкоди, що заподіюється таким різновидом корисливих правопорушень є дуже важливим з огляду на визначення ступеня їх суспільної небезпечності та інших параметрів. Більше того, визначення кількісного боку соціальних наслідків у виді розміру матеріальних збитків, заподіяних власникам викраденого майна, цілком можливе із аналізу судових матеріалів, навіть по деяким із яких не завершений судовий розгляд.

3. Беручи до уваги потужний пояснювальний і прогностичний потенціал кримінології, як науки, усі кримінологічно значущі дані, визначені у перебігу дослідження окремих проявів злочинності на кшталт крадіжок, потребують не

лише їх оглядової констатації, а, головним чином, їх глибокого кримінологічного аналізу. Тому виникає необхідність у поясненні здобувачем: чому більшість злодіїв, які таємно викрали чуже майно у період правового режиму воєнного стану в Україні, мають вік від 30 до 50 років? На жаль, будь-які судження з цього приводу відсутні на С. 104, 105 дисертації. Аналогічно можна казати й щодо рівня освіти засуджених за крадіжки, роду їх занять на момент її вчинення та деяких інших параметрів, які не знайшли відповідних авторських коментарів.

4. Дослідження морально-психологічної характеристики особи злодія має неповний характер. Є думка, що автор мав виходити із суто корисливої спрямованості та мотивації крадіїв. І цю фундаментальну й методологічну обставину варто було б брати за основу при аналізі потребнісно-мотиваційної, ціннісно-нормативної, вольової та інтелектуальної сфер злочинців. Як відомо, саме пізнання мотиву злочинної поведінки здатне віднайти відповідь на питання щодо дійсних причин злочину, які спонукали до викрадення чужого майна саме у таємний спосіб та у неординарних умовах соціальної дійсності, якими є війна та воєнний час.

Наведена теза актуалізується самим автором, який на С. 156 дисертації зазначає, що «об'єктами запобіжного впливу в процесі запобігання крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану, насамперед слід визнати саму особу крадія з її установками, особливостями мотивації, орієнтирами, ідеалами, звичками, традиціями тощо». Тому є прохання до шановного дисертанта уточнити: як винні особи розглядають та використовують у своїй злочинній діяльності теперішню соціальну обстановку в Україні для задоволення своїх потреб та які мотиви їх злочинної поведінки є типовими і домінантними?

Крім цього, у дисертації певним чином порушена логіка викладення матеріалу, коли дослідження мотивів та мотивації здійснено у підрозділі 3.2, який стосується криміногенних чинників крадіжок, а не у підрозділі 3.1,

присвяченому особі злочинця, де має вивчатись морально-психологічний бік особи злодія, який (бік) розкритий фрагментарно.

Також із результатів дослідження особи крадія важко зрозуміти чи змінився його соціальний портрет і кримінологічний образ принаймні протягом останніх двох воєнних років порівняно із довоєнним періодом?

5. Попри достатньо оригінальний підхід щодо опису структури спеціально-кримінологічного запобігання крадіжкам, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану, у дисертації не вистачило окремого підрозділу, де було б враховано сучасний зарубіжний досвід запобігання таємному викраденню чужого майна, у тому числі що має місце в умовах війни.

З урахуванням вищевикладеного виникає необхідність також в уточненні авторської позиції щодо застосування ситуаційного підходу (Situation Crime Prevention) у цій сфері. Як зазначав його фундатор, Р. Кларк, систему запобігання більшості злочинам, у тому числі крадіжкам, можна представити у виді умовного трикутника. У його вершинах перебувають особа злодія, особа жертви та обстановка, в якій таємно викрадається чуже майно. І чим ближчими одна до одної будуть ці вершини, тим вірогіднішим є настання злочинного результату. Ураховуючи, що у підрозділі 4.2 окремі складові запропонованого підходу висвітлені фрагментарно, є прохання до дисертанта оцінити придатність та ефективність ситуаційного запобігання крадіжкам під час війни, а також практичні можливості реалізації цього підходу у діяльності різних суб'єктів профілактики злочинності в Україні.

Висловлені судження істотно не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дисертаційного дослідження Б. А. Пазія. При цьому репрезентативність отриманих автором наукових результатів, обґрунтованість здійснених ним висновків і наданих пропозицій не піддаються жодному сумніву.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою. Порухів академічної доброчесності у ній не виявлено.

Зміст дисертації відповідає заявленій автором науковій спеціальності 081

– Право.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація *Пазія Богдана Андрійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану»* відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40, а її автор – *Пазій Богдан Андрійович* – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –

**Завідувач відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Максим КОЛОДЯЖНИЙ

